Grzegorz Czerwiński
Uniwersytet w Białymstoku

ADAS JAKUBAUSKAS – TATARSKI POETA LITWY[1]

Celem niniejszego referatu jest prezentacja biografii i twórczości poetyckiej Adasa Jakubauskasa, litewskiego Tatara, autora książek poetyckich *Początek drogi* i *Akordy fugi istnienia*, który bardziej znany jest jednak jako politolog oraz muzułmański działacz społeczny i polityczny niż poeta.

Adas Jakubauskas reprezentuje ten sam typ pisarza tatarskiego co Jakub Szynkiewicz, Selim Chazbijewicz czy Stanisław Kryczyński, a więc autora, który służbę dla swojej wspólnoty etnicznej realizuje na wielu różnych płaszczyznach, i którego twórczość literacka spleciona jest nierozerwalnie z działalnością pozaliteracką (społeczną, religijną, kulturalną, a nawet polityczną). Jakubauskas, tak samo jak trójka przywołanych poetów polsko-tatarskich, jest potomkiem muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Inaczej jednak niż oni – urodził się i wychował na Litwie, rozumianej jednak nie (tylko) jako kraina historyczna, bo na takiej mieszkał i Szynkiewicz, i przodkowie Chazbijewicza, lecz jako państwo Litwinów.

Adas Jakubauskas przyszedł na świat 19 sierpnia 1964 roku w Butrymańcach w rejonie olickim[2]. Jego przodkowie wywodzą się ze szlacheckiego tatarskiego rodu Jakubowskich, który zamieszkiwał od wielu pokoleń w Szyrwinach – miejscowości leżącej przy dawnym trakcie pocztowym wiłkomierskim około 50 kilometrów na północ od Wilna. Osiedleni w Szyrwintach Tatarzy zajmowali się przede wszystkim garbarstwem.

---

[1] Artykuł został przygotowany w ramach projektu badawczego „Literatura polsko-tatarska po 1918 roku". Projekt finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/B/HS2/00292.

[2] Informacje biograficzne uzyskałem od Adasa Jakubauskasa podczas osobistej rozmowy, jaka miała miejsce 7 października 2015 roku w Wilnie.

Ojciec poety, Juozas (Józef) Jakubauskas, urodził się w 1938 roku w tychże Szyrwintach. W latach 1922–1939 miasto wchodziło w skład tak zwanej Litwy kowieńskiej i znajdowało się zaledwie kilka kilometrów od granicy z Polską. Józef z rodzicami rozmawiał po polsku i właśnie ten język uważał, jak zdecydowana większość ówczesnych Tatarów z Wileńszczyzny, za swój język rodzimy. W 1960 roku Juozas przeniósł się do Butrymańców, skąd pochodziła jego żona Emilia Makułowicz (Emilja Makulavičiūtė), polskojęzyczna Tatarka litewska. Panna młoda przyjęła po ślubie nazwisko męża, które w formie żeńskiej w wariancie litewskim brzmiało: Jakubauskienė. W 1962 roku przyszedł na świat ich pierwszy syn, Eugenius – starszy brat Adasa. Jeśli jednak Juozas i Emilja rozmawiali ze sobą po polsku, to do dzieci zwracali się wyłącznie po litewsku. W tymże języku komunikował się również Adas ze swoim bratem. Dialekt północnokresowy języka polskiego funkcjonował natomiast w życiu przyszłego poety jako mowa dziadków.

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy urodził się bohater mojego referatu, chociaż niezależne państwo litewskie nie istniało, rodzinne miasteczko poety, Butrymańce, charakteryzowało się stosunkowo monolitycznym układem narodowościowym – butrymańscy Tatarzy, których przodkowie osiedlili się na Ziemi Olickiej na przełomie XIV i XV wieku, po drugiej wojnie światowej zamieszkiwali wśród etnosu niemalże całkowicie litewskiego. Butrymańscy Żydzi, stanowiący przed Zagładą ponad połowę mieszkańców miasteczka, zginęli w 1943 roku. Polacy w całym okręgu olickim liczyli w czasach radzieckich nie więcej niż 2–3 procent ogółu mieszkańców[3]. Co również istotne, w Butrymańcach język rosyjski zupełnie nie funkcjonował jako środek codziennej komunikacji. Na ulicy, w domu i w pracy rozmawiano po litewsku, czytano litewskie gazety, słuchano litewskiego radia. Adas Jakubauskas od najmłodszych lat obcował z kulturą i językiem litewskim.

W Butrymańcach ukończył poeta szkołę litewską, w języku Maironisa czytał pierwsze utwory literackie. Z językiem rosyjskim zetknął się na poważnie dopiero podczas nauki w szkole średniej w Alytusie (Olicie), gdzie kształcił się w zawodzie elektryka w technikum elektryfikacji rolnictwa. Szybko jednak zro-

[3] Według spisu powszechnego z 2011 roku, w okręgu olickim mieszka 3.029 Polaków, co stanowi 1,92 procent ogółu mieszkańców. Dla porównania, wśród mieszkańców okręgu jest 1.973 Rosjan, 668 Białorusinów, 408 Tatarów oraz 150.349 Litwinów. Zob. dane Litewskiego Urzędu Statystycznego: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Population_by_ethnicity_municipality.xls/b7398067-7158-4926-a18c-bc98895c433e [dostęp 04.10.2015].

zumiał, że zawód technika nie jest tym, co go tak naprawdę interesuje. Jednocześnie w olickiej szkole na lekcjach rosyjskiego po raz pierwszy zetknął się z klasyką literatury rosyjskiej. Wrażenie, jakie wywarły na młodego Tatara wiersze Puszkina i Lermontowa, było tak silne, że już wtedy postanowił poświęcić życie pisarstwu. Po maturze zobowiązany był odpracować 3 lata w wyuczonym zawodzie, jednakże z obowiązku tego został zwolniony, gdy złożył deklarację, iż planuje rozpocząć studia wyższe.

Niestety podczas egzaminów wstępnych do Instytutu Pedagogicznego w Wilnie Jakubauskasowi zabrakło kilku punktów, by dostać się na rusycystykę w trybie dziennym. Zaproponowano mu zatem studiowanie w charakterze wolnego słuchacza. Szczęśliwy zbieg okoliczności sprawił, iż na pierwszym roku studiów z litewskich rusycystów formowano trzydziestoosobową grupę, która miała przenieść się na studia do Pskowa. Jakubauskas jako jedyny mężczyzna w tej grupie wyjechał do Rosji, uzyskując w ten sposób status pełnoprawnego studenta. W Pskowskim Instytucie Pedagogicznym Jakubauskas pobierał nauki zaledwie przez rok, po czym z powrotem przeniósł się do Wilna. Studia wyższe ukończył już w powstałym na bazie instytutu pedagogicznego Wileńskim Uniwersytecie Pedagogicznym (Lietuvos edukologijos universitetas) w 1993 roku. Pracę dyplomową poświęcił kulturze duchowej Tatarów polsko-litewskich.

Poeta ożenił się zaraz po powrocie z Pskowa w 1987 roku. Jego żoną została urodzona w Niemieżu litewskojęzyczna Tatarka o imieniu Rozalja. Po ślubie Jakubauskasowie zamieszkali w podwileńskiej Rudominie, skąd Adas jako student dojeżdżał na wykłady uniwersyteckie. Obecnie poeta wraz z rodziną zamieszkuje w Pogirach – wsi zlokalizowanej w rejonie wileńskim. Jego żona jest z zawodu bibliotekarką, badaczką języka litewskiego.

Trzeba podkreślić, że pomimo rozlicznych związków z Polską i polskimi Tatarami, Adas Jakubauskas jest lojalnym obywatelem Litwy, można powiedzieć – Litwinem wyznania muzułmańskiego. Po uzyskaniu stopnia doktora w dziedzinie nauk o polityce[4] był doradcą posła na Sejm Republiki Litewskiej, pracował też w sejmowym Centrum Badań i Analiz. Bez powodzenia startował w wyborach parlamentarnych w 1996 i 2012 roku. Od 2010 pracuje na stanowisku docenta w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Michała Romera

[4] Rozprawę doktorską poświęconą procesom formowania się i funkcjonowania systemu partyjnego na współczesnej Litwie Jakubauskas obronił w 2003 roku w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Promotorem pracy był prof. dr hab. Jacek Sobczak (u którego doktoryzował się też Selim Chazbijewicz).

w Wilnie. W życiu zawodowym i społecznym posługuje się językiem litewskim.

Adas Jakubauskas jest również przewodniczącym Związku Wspólnot Tatarów Litwy oraz redaktorem czasopisma „Lietuvos totoriai". Tatarskość, obok polskości i litewskości, była czynnikiem, który kształtował tożsamość Jakubauskasa już od czasów dzieciństwa. Pojęcie to poeta rozumiał zresztą w dwojaki sposób. Po pierwsze, wywodząc się z tatarskich osadników, których nad Niemen sprowadził książę Witold, odczuwał pisarz więź braterstwa ze wszystkimi potomkami muzułmanów Wielkiego Księstwa, zamieszkującymi dzisiaj nie tylko na Litwie, ale też w Polsce i na Białorusi. Po drugie, w jego sercu i pamięci – jak sam podkreśla we wstępie do swojego pierwszego tomiku poetyckiego – ważne miejsce zajmował zawsze Krym i Kazań. Bycie jednocześnie Tatarem, Polakiem i Litwinem nie powoduje w poecie ani rozterek, ani problemów związanych z tożsamością narodowo-etniczną. Jakubauskas, czując się duchowym spadkobiercą tradycji Wielkiego Księstwa – owego wieloetnicznego państwa charakteryzującego się pełną tolerancją i poszanowaniem praw wszystkich swoich obywateli, sam stanowi przykład syntezy różnych pierwiastków duchowych, które w jego poezji dopełniają się wzajemnie.

Aby dokończyć ów wielowymiarowy obraz naszego bohatera, musimy skierować się w końcu ku jego działalności pisarskiej. I tutaj może spotkać nas głębokie zaskoczenie – wiersze pisze poeta w y ł ą c z n i e po rosyjsku!

Jeszcze podczas pobytu w Pskowie zafascynował się Jakubauskas poezją srebrnego wieku. Czytał Nikołaja Gumilowa, Siergieja Jesienina, Annę Achmatową, Aleksandra Błoka. Należy pamiętać, iż była to połowa lat osiemdziesiątych, czasy pierestrojki. Wielu z klasyków zakazanych po rewolucji dopiero teraz wracało na karty historii literatury. Tak było między innymi z Nikołajem Gumilowem, którego książki cenzura pozwoliła drukować dopiero w 1986 roku[5]. W owym czasie Psków znajdował się poza ożywczym fermentem intelektualnym, jaki ogarniał w coraz większym stopniu republiki nadbałtyckie i jaki odczuwało się w Wilnie, Tallinnie, czy też w Tartu. Poecie Psków wydał się w tym kontekście nad wyraz mroczny i posępny. Jakubauskas tęsknił za Wilnem, za odradzającym się nad Niemnem liberalizmem. Tęsknił również za pozostawioną na Litwie narzeczoną. Dodatkowo warunki mieszkaniowe, w jakich przyszło mu mieszkać, były straszliwe. Poeta wspomina, iż po powrocie z ferii

[5] В. Енишерлов, *Возвращение Николая Гумилева. 1986 год*, „Наше наследие" 2003, nr 67-68, s. 84-95.

zimowych spędzonych w Wilnie w jego pskowskim mieszkaniu termometr wskazywał -10 stopni Celsjusza! Ów dom na przejeździe Chlebowym uwiecznił poeta w jednym ze swych wierszy:

ВЕЧЕР В ПСКОВЕ	**WIECZÓR W PSKOWIE**
(Дом по Хлебному проезду № 6) Сегодня сыпал град – на улице безлюдно, И холодно, и скучно, и темно. Как мне печально, больно, как мне трудно!	(Dom na przejeździe Chlebowym nr 6) Dzisiaj sypał grad – na ulicach bezludnie I zimno, i nudno, i ciemno. Jak mi jest smutno, boleśnie, jak jest trudno!
Друзей зову... но рядом – никого! Да, никого... Вокруг – пустынно. Один, совсем один я здесь. Шепчут часы бездушно, чинно: «Что ж ты хотел? Тут нет чудес...»	Przyjaciół wołam… nikogo obok mnie! Tak, nikogo… Wokół mnie pustynia. Przebywam tu zupełnie sam. Zegar szepcze bezdusznie, majestatycznie: „Cóż chciałeś? Tu cudów nie ma…”
Февраль 1987 [6]	*Luty 1987* [7]

Jednocześnie jako Tatar i muzułmanin skierował się Jakubauskas ku literaturze orientalnej – odkrył dla siebie twórców arabskich doby przedmuzułmańskiej oraz klasyków poezji perskiej i osmańskiej, zakochał się w Omarze Chajjamie i Dżalaledinie Rumim. Czytał ich jednak w przekładach rosyjskich. Wielki wpływ na litewskiego Tatara miał też piszący w języku awarskim dagestański poeta Rasul Gamzatow (1923–2003). Ów nazywany nieraz kaukaskim Jesieninem twórca był jednym z najbardziej cenionych przez oficjalną krytykę pisarzy muzułmańskich w Związku Radzieckim. Przekłady jego wierszy na język rosyjski i inne języki narodowe ZSRR cieszyły się ogromną popularnością wśród czytelników[8]. Poeta wzbudzał ponadto podziw u szeregu wybitnych pisa-

[6] А. Якубаускас, *Вечер в Пскове*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, Каунас 2014, s. 14.
[7] Wiersze Jakubauskasa cytuję w niepublikowanych dotąd przekładach Swietłany Pawlenko.
[8] Х. М. Алиева, *Художественное своеобразие поэзии Расула Гамзатова: аспект национально-русского взаимодействия*, диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Дагестанский государственный педагогический университет, Махачкала 2012. Zob. także artykuły zebrane w tomie: *Расул Гамзатов и мировая художественная система: материалы Международной конференции, посвященной 90-летию со дня рождения поэта Дагестана*, ред. сост. А. Муртазаґhалиев, Ф. Х Мухамедова, Махачкала 2013.

rzy sowieckich, takich jak Jewgenij Jewtuszenko, Fazil Iskander[9] czy też Czyngiz Ajtmatow[10].

Od 2007 roku Jakubauskas należy do Rosyjskiego Klubu Literackiego imienia Gawriiła Dierżawina z siedzibą w Kownie, organizacji skupiającej ludzi różnych narodowości, których łączy to, iż tworzą w języku rosyjskim i którzy interesują się rosyjską literaturą i kulturą[11]. Tytuły jego dwóch tomików poetyckich w oryginale brzmią: *Начало пути* (1993) i *Аккорды фуги бытия* (2014). Wiersze poety, poza kilkoma wyjątkami[12], nie były jak dotąd tłumaczone na polski.

Skupmy się teraz na fenomenie przenikania się w poezji Adasa Jakubauskasa literackiej tradycji europejskiej (ograniczając się do rosyjskiej) i orientalnej. W dalszej perspektywie odrębnego potraktowania domagać się będzie oczywiście problematyka dotycząca wpływu literatury litewskiej i polskiej na dzieło poety tatarskiego. Zaczynam od tradycji rosyjskiej, gdyż tego wymaga nie tylko sama sytuacja wyboru przez Jakubauskasa języka rosyjskiego jako tworzywa własnej poezji, ale też kwestia zapośredniczonej z literatury rosyjskiej fascynacji Orientem.

Zwracałem już uwagę na fakt, iż w twórczości autora *Początku drogi* odnajdujemy określone inspiracje literaturą rosyjską – przede wszystkim dokonaniami Jesienina i Gumilowa. Spostrzeżenie to można odnieść nie tylko do kategorii stylu (rytm, rym, dźwiękonaśladownictwo) i tematyki utworów Jakubauskasa, ale również odszukać aluzje do konkretnych wierszy autorstwa poetów rosyjskich z początku wieku XX. Motywy wędrówki, smutku i tęsknoty wypełniają dużą część wczesnych wierszy tatarskiego poety. Autor wyraża swoje uczucia bardzo często na tle opisu zamieci śnieżnej, deszczu, burzy. Ten sposób obrazowania bliski jest wierszom Jesienina takim jak choćby *Вьюга*, *Разгулялась вьюга*, czy też *Письмо к женщине*[13]. Dla potwierdzenia powyższych słów zacytuję jeden z wierszy Jakubauskasa:

---

[9] *Вспоминая Расула Гамзатова*, „Известия" 2013.11.03, http://izvestia.ru/news/283431 (dostęp 07.01.2016).

[10] Ч. Айтматов, *Талант*, „Дагестанская правда" 1968, 3 февраля; tekst dostępny w Internecie: http://slovogamzatov.blogspot.com/2013/06/blog-post_1282.html (dostęp 07.01.2016).

[11] Informacja o klubie dostępna jest na stronie internetowej rosyjskich organizacji społecznych Litwy: http://www.rusorg.lt/derz/ [dostęp 06.01.2016].

[12] A. Jakubauskas, *** *„Jam potomek krymskich chanów"*, przeł. S. Chazbijewicz, „Rocznik Tatarów Polskich" 1993, t. 1, s. 83.

[13] Zob. А. М. Марченко, *Поэтический мир Есенина*, 2. изд., доп., Москва 1989.

***

Когда глаза закрою, вижу пред собой:
Ползут виденья длинной чередой.
Картины детства роятся вдали.
Их много, и все они когда-то были...
Пурга, кидаясь в душу мне, неистово
ревет...
Там кони ржут... Там снег идет...
Вдруг вижу: сани... еду... лошади несут.
Куда? В какую даль? В проторенный
ли путь?
Или, быть может, мчусь тропой,
Мне незнакомой и чужой?..
Я еду долго, темень там и тут.
Мелькают села, города бегут.
Но вот развилка четырех дорог.
Устали мои кони, я продрог.
Я вышел из саней и вижу: у дороги
каждой
Стоит дорожный столб с указкой:
«В страну любви»,
«В страну тоски»,
«В страну разлук»,
«В страну страданий, горя, мук».
Но только я глаза открыл –
И путь, который выбрал, вмиг
забыл...

1988–1990[14]

***

Gdy zamknę oczy, widzę tu przed sobą:
Widzenia, które pełzną, gnają gdzieś, odchodzą,
Obrazy wczesnych lat roją się w oddali.
Jest ich tak dużo, a wszystkie niegdyś istniały.
Przeszywając mą duszę, zamieć wściekle wyje…

Tu konie rżą… Tam pada śnieg…
Wtem widzę: sanie… jadę… po śniegu sunę...
Dokąd? W jaką dal? Czyż na przetarty szlak?

Albo, być może, pędzę ścieżką
Obcą mi i nieznajomą?
Jadę długo, ciemność tu i tam.
Migają wioski, miasta uchodzą w dal.
I nagle widzę: rozwidlenie czterech dróg.
Zmęczyły się me konie, ja sam padam z nóg,
Wysiadłem z sań i patrzę: przy każdej drodze

Stoi słup – z informacją:
„W kierunku miłości”,
„Do kraju tęsknoty”,
„Ku wiecznej rozłące”,
„Ku cierpieniom, ku smutku”.
Lecz gdy tylko oczy otwarłem –
Od razu zapomniałem, którą drogę wtedy
wybrałem.

1988–1990

Jeśli chodzi o tradycję orientalną, przejawia się ona w podobny sposób, jak w przypadku inspiracji rosyjskich (to znaczy i w formie utworów, i w ich tematyce). Obok wierszy, w jakich mierzy się Jakubauskas na przykład ze wschodnią formą gatunkową rubajjatów lub gazeli, odnajdujemy również teksty, w których autor przeciwstawia Związek Radziecki i krąg kultury muzułmańskiej, z czego jako „swój” postrzega ten drugi. W utworze zatytułowanym *Wiersz na 28 kwietnia 1988 roku* Jakubauskas wyznaje:

[14] А. Якубаускас, *** *„Когда глаза закрою...”*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 128.

СТИХОТВОРЕНИЕ НА 28 АПРЕЛЯ 1988 ГОДА

Зачем меня забросила судьбина
В край этот? Его я не люблю.
Страна Советов мне не родина – чужбина,
Я здесь душевные мучения терплю.

О как бы я хотел, чтоб мать меня роди́ла
В Аравии святой иль Персии цветущей.
Тогда, быть может, я с душой своею жгущей
Нашел бы путь единственный мне милый?

А сколько я б писал! О, Боже, Боже!
Стихи рекой лились бы из меня.
А что теперь? Судьба моя похожа
На судьбы многих живших здесь без света, без огня. [15]

WIERSZ NA 28 KWIETNIA 1988 ROKU

Dlaczego los mnie rzucił
Do kraju tego? Ja go nie lubię, nie kocham.
Kraj Sowietów nie moją jest ojczyzną.
To obczyzna! Ja tu duchowe męki znoszę.

Jakże bym chciał, by matka mnie zrodziła
W Arabii świętej lub Persji kwitnącej.
Wtedy, być może, razem z moją duszą palącą
Znalazłbym tę jedyną najlepszą drogę?

A ile ja bym pisał! O, Boże, Boże,
Wiersze płynęłyby z mej duszy strumienien
A tutaj i teraz los mój przypomina
Losy wielu żyjących bez światła, bez ognia.

Jak widzimy, poszukiwanie duchowej ojczyzny związane jest u Jakubauskasa z poczuciem uwięzienia. Owo zniewolenie, nie tylko w sensie dosłownym, ale również jako ograniczenie ekspresji twórczej, reprezentuje w poezji Jakubauskasa „kraj Sowietów", który jawi się poecie jako przestrzeń obca i wroga. W cytowanym przed chwilą wierszu autor rozpacza z powodu tego, iż narodził się w ZSRR – w kraju, którego nie kocha, który jest dla niego nie „ojczyzną", lecz „obczyzną". Wyznaje on, iż chciałby przyjść na świat w Arabii lub Persji, gdyż tam mógłby pisać, tworzyć i spędzać szczęśliwe chwile. Niestety, dane mu jest żyć „bez światła" i „bez ognia", jak żyje wielu obywateli radzieckich. Tematykę tę rozwija poeta w innym wierszu:

***

Журавлиная стая промчалась крича,
В строгом строе, махая крылами.
«На восток, на восток», – донеслось свысока.
Я подумал: «Улететь бы мне с вами.

***

Klucz żurawi krzycząc przeleciał
W szyku ścisłym, machając skrzydłami.
„Na Wschód, na Wschód" – dobiegło z góry.
Pomyślałem: „Odleciałbym z wami

[15] Tegoż, *Стихотворение на 28 апреля 1988 года*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 118.

Может, там, на Востоке, я воспрял бы душой, Может, стих мой родился бы звонче. Может, там я навечно расстался б с тоской – Сильно в душу вцепившейся гончей»…	Może, tam, na Wschodzie, ożyłbym z ochotą, Może wiersz mój wybrzmiałby głośniej. Może tam na zawsze rozstałbym się z tęsknotą, Mocno wgryzioną w mą duszę jak pies gończy”…
21 марта 1988[16]	*21 marca 1988*

Poszukiwanie duchowej ojczyzny doprowadza w końcu Jakubauskasa do stworzenia poetyckiej wizji ogólnotatarskiej przestrzeni kulturowej. W wierszach, takich jak *Mój Tatarstan*[17], **** „To ja – potomek krymskich chanów”*[18], *Pieśń Kejsmant*[19], czy też w etiudach prozatorskich (szczególnie w **** „Kiedy po raz pierwszy odwiedziłem Krym...”* – utworze dedykowanym przywódcy Tatarów krymskich Mustafie Dżemiliewowi[20]), Jakubauskas kreśli wizję jedności narodów tatarskich – tych zamieszkujących terytorium byłego WKL oraz Tatarów krymskich i Tatarów nadwołżańskich.

Jeśli chodzi o orientalne gatunki zaadaptowane przez Jakubauskasa, warto zwrócić uwagę na wybrane czterowiersze z tomu *Początek drogi*, które swoim ukształtowaniem formalnym przypominają rubai – wywodzący się z tradycji perskiej, czterowierszowy utwór poetycki. W rubajjatach muzułmańscy klasycy perscy i osmańskoturecy (np. Chajjam, Rudaki, Mahsati, Chejran-chanum, Babur i inni) poruszali zagadnienia filozoficzne oraz wyrażali uczucia miłości i przyjaźni. Gatunek ten był również często uprawiany przez mistyków islamskich (adeptów sufizmu). W literaturze polskiej rubajjaty pojawiły się w formie przekładów pośrednich dokonanych przez Antoniego Langego, Franciszka Pusłowskiego, Marylę Wolską i Mieczysława Pawlikowskiego. Oryginalne utwory inspirowane tradycją perską opublikowała Maria Pawlikowska-Jasnorzewska (*Rubayaty wojenne* wydane w 1946 roku). Gatunek ten na gruncie polszczyzny uprawiali również poeci polsko-tatarscy: Selim Chazbijewicz i Musa Czachorowski[21]. W literaturze rosyjskiej rubajjaty tworzyli między in-

[16] Tegoż, **** „Журавлиная стая промчалась крича”*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 30.
[17] Tegoż, *Мой Татарстан*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 85.
[18] Tegoż, **** „Я потомок крымских ханов...”*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 40.
[19] Tegoż, *Песня Кéйсмант*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 71-80.
[20] Tegoż, **** „Когда я впервые посетил Крым...”*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 143-144.
[21] Zob. M. M. Dziekan, *Rubai'jjat, albo czterowiersze*, „Przegląd Orientalistyczny” 1998, nr 3/4; tegoż, *Kobieta, koń i step. Wokół czterowierszy Musy Czachorowskiego*, „Przegląd Tatarski” 2009, nr 1.

nymi Andriej Bagiński i Władimir Ordański, w ukraińskiej – Mykoła Bażan i Dmytro Pawłyczko.

Co ciekawe, Adas Jakubauskas nie sięga w swoich rubajjatach do tematyki orientalnej, zapożyczając od Chajjama i Rudakiego samą tylko formę utworu poetyckiego, którą wypełnia następnie treścią uniwersalną (zupełnie inaczej niż na przykład poeci polsko-tatarscy, którzy w swoich rubajjatach chętnie odwołują się do tematyki muzułmańskiej, przede wszystkim do sufizmu). Autor *Akordów fugii istnienia* buduje swoje czterowiersze zgodnie z klasyczną zasadą monorytmiczności (wykorzystując jednak typowy dla języków słowiańskich układ sylabiczny, podczas gdy poezja perska była oparta na iloczasie), modyfikując jednak typowy dla rubajjatów układ rymów a a b a, który u poety litewsko-tatarskiego przybiera postać a b a b, ewentualnie a a b b, zdecydowanie rzadziej a b b a. Obrazy ukazane w tych krótkich utworach wydawać się mogą na pozór banalne – w tym jednak zawiera się istota rubajjatów: nie o wyrażanie uczuć w nich chodzi, lecz o mistrzostwo formy. Zobaczmy, jak szlifował orientalną formę nasz poeta w tomie *Początek drogi*:

Глаза любимой – две газели,
Не видел я прекрасней глаз.
Они мне песнь любви пропели,
Я им ответил песней ласк.[22]

Чувства – страсти,
Страсти – чувства,
Нет на свете большей власти,
Чем любимой девы уста[23].

«Сколько на небе звёзд – ты считала?»
«Нет – ты ответила – я и не знала,
Что их надо считать. Я мечтала,
Что женою твоею стала.»[24]

Вечерняя тоска гранита тяжелее.
Она как глыба на душу ложится.
А ты, поэт, попробуй с нею сжиться.
Не сживешься – станешь лишь мрачнее[25].

[22] Tegoż, *** „*Глаза любимой – две газели*”, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 16.
[23] Tegoż, *** „*Чувства – страсти*”, [w:] tegoż, *Начало пути*, Вильнюс 1992, s. 50.
[24] Tegoż, *** „*Сколько на небе звёзд – ты считала?*”, [w:] tegoż, *Начало пути*, s. 37.
[25] Tegoż, *** „*Вечерняя тоска гранита тяжелее*”, [w:] tegoż, *Начало пути*, s. 49.

Innym gatunkiem poezji orientalnej, jaki próbuje przenosić na grunt języka rosyjskiego Jakubauskas, jest gazela. W tym jednak przypadku inspiracja wydaje się pochodzić nie bezpośrednio od poetów perskich (główną postacią byłby tutaj Hafiz), lecz za pośrednictwem stylizowanych na modłę bliskowschodnią utworów Wiaczesława Iwanowa i Nikołaja Gumilowa[26]. Jak w przypadku przywołanych poetów, których możemy uważać za twórców „rosyjskiej gazeli", Jakubauskas buduje swoje wiersze opierając ich konstrukcję przede wszystkim na powtórzeniach (charakterystycznych dla gazel Gumilowa), rzadziej na typowym układzie rymów (u Iwanowa rymowały się wszystkie wersy parzyste oraz wers pierwszy), oddając pierwszeństwo rytmowi, który nieraz zdaje się imitować u niego perski iloczas. Jakubauskas tak samo jak Hafiz operuje często dialogiem lub monologiem, którego adresatem może być ukochana kobieta, los, smutek lub cierpienie. Bohater liryczny jego wierszy pragnie przezwyciężyć emocjonalny i psychologiczny dystans, jaki dzieli go od adresata, będącego zazwyczaj również przedmiotem opisu. Na zakończenie zacytuję utwór, w którym chyba najprościej dostrzec echa arcydzieł Hafiza:

Ты – фея,
Ты – пери,
Ревнуя, робея,
Открою я двери,
Войду и останусь,
С тобою, о пери,
Войду и останусь до завтра с тобою,
Ведь мне одному уж не сладить с тоскою[27].

*

W referacie zaprezentowałem najważniejsze cechy twórczości poetyckiej Adasa Jakubauskasa oraz wybrane elementy jego biografii, które według mnie miały wpływ na kształtowanie się wrażliwości poetyckiej autora. Niniejsze wystąpienie powinno być traktowane jako wstęp do badań nad twórczością tatarskiego pisarza, gdyż zawiera w sobie raczej tylko pewne sugestie interpretacyjne i potencjalne konteksty, w jakich można odczytywać dzieło autora *Początku*

[26] Zob. Е. Чудинова, *Об ориентализме Николая Гумилева*, „Филологические науки" 1988, nr 6. Na ten temat twórczość poety zob. E. Papla, *Mikołaj Gumilow – krytyk i teoretyk literatury*, „Slavia Orientalis" 1971, nr 1; tejże, *Początek wyprawy. O kreowaniu świata przedstawionego w młodzieńczej poezji Mikołaja Gumilowa*, „Zeszyty Naukowe UJ" 1976, z. 35.

[27] Tegoż, **** „Глаза любимой – две газели"*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, s. 20.

drogi. Zasygnalizowane problemy powinny zostać w przyszłości rozwinięte w odrębnych studiach, poświęconych poszczególnym zagadnieniom. Najważniejsze z nich to związki intertekstualne poezji Jakubauskasa i literatury rosyjskiej, sposoby transformacji konwencji orientalnych oraz odniesienie do twórczości poetów polsko-tatarskich.

Bibliografia

- Dziekan Marek M., *Rubai'jjat, albo czterowiersze*, „Przegląd Orientalistyczny" 1998, nr 3/4.
- Енишерлов Владимир, *Возвращение Николая Гумилева. 1986 год*, „Наше наследие" 2003, nr 67-68, s. 84-95.
- Jakubauskas Adas, **** „Jam potomek krymskich chanów"*, przeł. S. Chazbijewicz, „Rocznik Tatarów Polskich" 1993, t. 1, s. 83.
- Марченко Алла, *Поэтический мир Есенина*, 2. изд., доп., Москва 1989.
- Papla Eulalia, *Mikołaj Gumilow – krytyk i teoretyk literatury*, „Slavia Orientalis" 1971, nr 1.
- Якубаускас Adas, *Вечер в Пскове*, [w:] tegoż, *Аккорды фуги бытия*, Каунас 2014.
- Чудинова Елена, *Об ориентализме Николая Гумилева*, „Филологические науки" 1988, nr 6.

Grzegorz Czerwiński
Balstogės universitetas

ADAS JAKUBAUSKAS – LIETUVOS TOTORIŲ POETAS

Santrauka

Straipsnyje autorius bando visapusiškai pažvelgti į Ado Jakubausko (gim. 1964) poetinę kūrybą. A. Jakubauskas – Lietuvos totorius, dviejų poetinių knygų: «Начало Пути» (1993) ir «Аккорды фуги бытия» (2014) autorius. Poetas yra Vilniaus pedagoginio universiteto (dabar – Lietuvos edukologijos universitetas) (rusų kalbos ir literatūros magistrantūra) ir Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto (politologijos mokslų doktorantūra) absolventas. A. Jakubausko eilėraščiai originalo kalba ir jo poezijos vertimai buvo publikuoti Lietuvoje, Baltarusijoje, Lenkijoje ir Rusijoje. Poeto pirmoji kalba buvo lenkų, kasdieninė buities kalba – totorių, tačiau poetiškai kūrybai jis pasirinko rusų kalbą. Tai turėjo reikšmę, kadangi Ado Jakubausko inspiracijų šaltiniu didžiąja dalimi tapo XIX-XX amžių sankirtos rusų poezija. Tuo jo kūryba ir išsiskiria iš kitų lietuvių totorių poetų, tokių kaip Feliksas Jakubauskas ar AleksandrasVilčinskas, kūrybos.